

УДК 379.85: 261.6

DOI: 10.33813/2224-1213.18.2019.9

Панченко Світлана Анатоліївна,

кандидат культурології, доцент кафедри арт-менеджменту
та івент-технологій Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
ORCID ID 0000-0001-8010-8318
dolga100@ukr.net

УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ ТУРИЗМУ НА СПЕЦИФІЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Предмет дослідження – релігійний туризм як перспективний напрям розвитку сфери туризму. **Мета дослідження** – удосконалення сфери релігійного туризму на сучасному туристському ринку. **Методологія дослідження** полягає у застосуванні методів аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, прогнозування, а також у використанні історичного та культурологічного підходів. **Результати роботи** – запропоновано пропозиції щодо вирішення проблем релігійного туризму із урахуванням специфіки цієї сфери. Висвітлені проблемні питання, які пов’язані із сферою туризму, і рекомендовані шляхи їх вирішення. **Висновки** – в результаті дослідження з’ясували, що релігійно-туристичний потенціал нашої країни не використовується на належному рівні, а створення умов для високоякісного релігійного туризму наших співвітчизників та іноземних громадян потребують більш активної державної політики і залучення інвестицій у сферу туризму.

***Ключові слова:** управління, сфера, специфічний ринок, релігійний туризм, розвиток інфраструктури, менеджмент туризму.*

Панченко Светлана Анатольевна,

*кандидат культурологии, доцент кафедры
арт-менеджмента и ивент-технологий*

Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Управление сферой туризма на специфическом рынке Украины

Предмет исследования – религиозный туризм как перспективное направление в сфере туризма. **Целью статьи** является совершенствование управления сферой религиозного туризма на современном туристском рынке. **Методология проведения работы** заключается в применении методов ана-

лиза, синтеза, сравнения, обобщения, прогнозирования, а также в использовании исторического и культурологического подходов. **Результаты работы** – представлены предложения по решению проблем религиозного туризма с учетом специфики этой сферы. Рассмотрены проблемные вопросы, связанные со сферой туризма, и предложены пути их решения. **Выводы** – в результате исследования установлено, что религиозно-туристический потенциал нашей страны не используется на должном уровне, а создание условий для качественного религиозного туризма наших соотечественников и иностранных граждан требуют более активной государственной политики и привлечения инвестиций в сферу туризма.

***Ключевые слова:** управление, сфера, специфический рынок, религиозный туризм, развитие инфраструктуры, менеджмент туризма.*

Panchenko Svitlana,
*PhD in Cultural studies, associate professor of
 the Art management and event technologies chair,
 the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts*

Management of the sphere of tourism in a specific market of Ukraine

The subject of research – religious tourism as a promising direction for the development of tourism. **The purpose of the article** is improving the management of religious tourism in the modern tourist market. **Methodology of work** – applying the methods of analysis, synthesis, comparison, synthesis, forecasting, as well as in the use of historical and cultural approaches. **The results of the work** – presents proposals for solving the problems of religious tourism, taking into account the specifics of this area. Highlight the problematic issues related to the field of tourism and suggested ways to solve them. **Conclusions** – as a result of the study, it was established that the religious and tourist potential of our country is not used at the proper level, and the creation of conditions for high-quality religious tourism of our compatriots and foreign citizens requires more active government policies and attracting investments in the tourism.

***Key words:** management, sphere, specific market, religious tourism, infrastructure development, tourism management.*

Актуальність теми дослідження. Туризм стає все більш важливою галуззю економіки у світі, адже за останні півстоліття світовий прибуток від туристичної галузі зріс у 300 разів. На жаль, Україна не використовує той потенціал, який для її економічного зростання та вирішення згаданих проблем охорони історичної спадщини могли б надати різні види туризму. В європейських країнах історичні об'єкти приносять величезні прибутки саме за рахунок туризму та туристів. Власне, історичні об'єкти здатні забезпечити своє утримання і бути одним із джерел наповнення бюджету.

Вчені в галузі туризмології в процесі соціологічних опитувань з'ясували, що пріоритет у потенційному попиті належить науково-пізнавальному туризму (32% опитаних), а на другій позиції опинилися екстремальний і релігійний туризм (по 18%). Найбільший інтерес до релігійного туризму виявляють жінки 46-55 років, серед

них 87,5% вважають цей вид туризму найбільш перспективним [3, с. 282].

За прогнозами експертів Всесвітньої туристичної організації, до 2020 року сума річних доходів від туризму перевищить два мільярди доларів. На нашу думку, туристична діяльність в Україні має враховувати означені тенденції і всебічно сприяти як теоретичному осмисленню можливостей країни, виходячи з показників різних видів туристичної діяльності, так і удосконаленню практичного аспекту щодо реалізації туристичного потенціалу українського культурного регіону [5, с. 360].

Аналіз досліджень і публікацій. Соціальні аспекти туристичної діяльності, осмислення її ціннісного значення висвітлені в працях сучасних філософів, науковців, мислителів: В. Пазенка, М. Поповича, А. Єрмоленка, В. Ляха, Я. Любивога, С. Горського, В. Малахова, В. Табачковського, М. Кисельова, В. Федорченка, С. Соляник, О. Кручека, І. Зоріна, В. Квартальнова. Загальні питання територіальної організації туризму розглядали вітчизняні вчені: М. Крачило, О. Бейдик, В. Бабарицька, О. Любіцева, О. Ігнатенко, І. Твердохлебов, М. Багров, Л. Багрова, В. Шумський, І. Карташевська, І. Яковенко. Фахівці, які в дослідженнях аналізують конфесійні вияви паломництва, а також розглядають релігійний туризм як феномен: Є. Бойцова, В. Генкевич, В. Григор'янц, С. Житеньов, М. Кирюшко, В. Лебедев, В. Пашенко, О. Турій, М. Якубович, М. Альфакі, А. Атік, Г. Грабар, В. Жолдоков, С. Копилов, Н. Крюкова, Е. Слободенюк, С. Соляник, В. Фуркало, П. Яроцький, С. Панченко, І. Хроненко.

Історія розвитку сучасного релігійного туризму дозволяє зробити важливий висновок, що при спільній планомірній діяльності державних, комерційних, громадських і релігійних організацій він може сприяти взаєморозумінню представників різних релігійних конфесій і послабленню соціальної напруженості [4, с. 100].

Зважаючи на кількість значущих релігійних об'єктів в Україні, сакральних і святих місць, культових пам'яток, їх історичну важливість у масштабах Європи, а також маючи історичні об'єкти (якот: фортеці, палаци, архітектурні комплекси, пантеони тощо), в Україну щороку можна привабити сотні тисяч релігійних туристів і паломників. Це підтверджують дані країн Європи, що відомі історико-релігійною складовою (Італія, Рим, Греція). Але на державному рівні потрібно розробити відповідну програму, яка вирішить низку гострих питань.

Мета дослідження – удосконалення сфери релігійного туризму на сучасному туристському ринку, акцентування на питаннях залучення людей до участі в релігійному туризмі, що допоможе краще зрозуміти культурне і духовне надбання як нашої країни, так і інших народів та культур. Це, на нашу думку, слухна нагода вдосконалити правову базу як всередині країни, так і міждержавні нормативно-договірні взаємини, надзвичайно важливі для розвитку релігійного туризму.

Виклад основного матеріалу. Україна має унікальну кількість православних, католицьких, мусульманських і юдаїстських святинь та сакральних місць. Ось тільки кілька прикладів.

Православні. В Україні діє 3 лаври — найбільше в одній країні (в Греції та РФ — по 2): Києво-Печерська, Почаївська, Святогірська. Також на території країни є сотні святинь регіонального і світового значення, серед яких чудотворні ікони, будівлі, святі джерела, печерні скити, напр. Звіринецькі печери (давній Звіринецький скит), засновані ще задовго до скиту Антонія Печерського, нетлінні мощі.

Католицькі. Серед них найвизначніші костели (Святого Юра, Львів; Святого Станіслава, Чортків Тернопільської обл.); чудотворні ікони (Матері Божої Погінської, Прикарпаття; Кармелітський монастир із чудотворною іконою Матері Божої та ін.).

Мусульманські. Святині і святі місця розташовані у Криму, деякі з них мають не тільки регіональне, а й світове значення: Кирк Азізлер та Бахчисарайський комплекс святинь (Газі Мансур та Мелик Гайдер), Мойнак Азіз (Сакський район), Салгір-Баба Азіз (Сімферополь), Інкерман Азіз (біля Інкерманського православного монастиря), Азіз в с. Ефенді-Кой (Бахчисарайський р-н), Корбек Азіз (поблизу Алушти).

Юдейські. Сакральні і святі місця хасидів знаходяться на території всієї України: Умань: могила цадика Рабі Нахмана (Брацлавського); Меджибіж (Хмельницька обл.): могили: раббі Ізраель Баал-Шем-Тов, раббі Борухл, раббі Аврагам-Йегошуа-Гешель із Апти (Аптер рав), реб Велвл Кицес; Хмельн Аннополь (Ганнопіль, Хмельницька обл.) — могила раббі Дов-Бер із Межеріча, який продовжив справу Баал Шем-Тови й став учителем хасидських цадиків; Гадяч (Полтавська обл.) — могила засновника руху ХАБАД Алтер-ребе (Шнеур-Залман із Ляд); Ніжин (Чернігівська обл.) — похований Мітлер ребе (раббі Дов-Бер із Любавич); Чернівці (передмістя) резиденція Ружинського ребе — правнука Межирічинського магіда, «батька» садигорських, чортківських, боянівських цадиків; Косів (Івано-Франківська обл.) — похований раббі Менахем-Мендал, засновник Вижницької династії цадиків.

Зокрема, пізнавальний туризм включає природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал країни. До таких об'єктів належать: історичні, історико-архітектурні пам'ятки, зразки сучасної архітектури, сакральні споруди та ін. Український культурний простір володіє необхідним історичним потенціалом для розвитку пізнавального туризму.

На державному обліку країни перебуває понад 130 тис. пам'яток, з яких 57206 — пам'ятки археології, 418 мають статус національного значення. Як відомо, десятками тисяч представлені пам'ятки історії, архітектури та монументального мистецтва. Пізнавальний потенціал містять пам'ятки містобудування, садово-паркового та ландшафтного мистецтва. Український культурний простір включає 61 історико-культурний заповідник, 13 з яких мають статус національних.

До списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включені Софійський собор з архітектурним ансамблем, Києво-Печерська лавра, історичний центр Львова. І хоча Україна володіє дійсно вражаючими матеріально-духовними скарбами, їх стан подекуди викликає занепокоєння, адже до 70% об'єктів культурної спадщини перебувають у незадо-

вільному стані, а кожний десятий – в аварійному. В сучасній Україні велика кількість об'єктів культурної спадщини потребує реставрації чи реконструкції, спеціального облаштування для прийому туристів.

Варто визнати, що історично цінна матеріальна база паломницьких центрів перебуває в занедбаному стані: напівзруйновані церкви, собори, мечеті. Україна, маючи понад 1900 пам'яток дерев'яної сакральної архітектури, дві третини з яких розташовані на території Західної України, не дбає про їх збереження. На жаль, більшість з них напівзруйновані.

Ще одним серйозним прорахунком української культурно-просвітницької реальності, що гальмує успішний розвиток будь-якого виду туризму, є те, що історико-культурна спадщина залучається до туристичної галузі безсистемно, подається формально, спрощено інформативно.

Основні завдання щодо розвитку релігійного туризму в Україні:

– повномасштабна реставрація давніх релігійних архітектурних об'єктів;

– відновлення дерев'яної релігійної архітектури;

– реставрація і відновлення давніх живописних, писемних і скульптурних культових об'єктів, надання приміщень для їх демонстрації (створення музеїв);

– реставрація палацових комплексів та облаштування їх територій;

– видання популярної літератури іноземними мовами, в яких у доступній і цікавій формі системно інформувати про релігійну історію України, розвиток окремих релігійних і духовних центрів, про її видатних діячів, чимало з яких проживали і на території Західної Європи, про існування в країні сакральних і святих місць;

– формування системи пільг тим туристичним організаціям, які активно пропонуватимуть у своєму пакеті послуг релігійний туризм;

– формування системи пільг для інвесторів із метою залучення інвестицій у відновлення історичних пам'яток України;

– розроблення оптимальних маршрутів для релігійних туристів, при цьому із залученням до маршруту інших принагідних історичних місць України;

– організація філіалів туристичних агенцій за кордоном, створення реклами, рекламної та інформаційної літератури для зарубіжного читача; створення телепрограм про визначні релігійні пам'ятки та видатних діячів;

– формування загального реєстру важливих з туристичного погляду релігійних об'єктів і сакральних місць;

– організація логістичних систем та інфраструктури в Україні для забезпечення маршрутів релігійним туристам і паломникам (транспортне забезпечення; готелі, заклади харчування, екскурсійні бюро для супроводу туристів на місцях, забезпечення сувенірною продукцією тощо).

Оскільки Україна – це країна з багатою, цікавою, насиченою яскравими подіями історією, то має турбуватися про захист і збереження своєї історії та культури. Це тим актуальніше, що на сучас-

ному етапі свого розвитку в українському суспільстві, з огляду на економічні негаразди та кризовий стан, переважає суто меркантильне ставлення до дійсності, а потужний духовний компонент відходить, так би мовити, на другий план.

Наразі саме історичні пам'ятки органічно поєднують в українському культурному просторі матеріальне і духовне, як це вдається зробити, наприклад, в Італії чи Франції. Так, Києво-Печерська лавра як древня сакральна установа і Києво-Печерський історико-культурний заповідник як науковий і просвітницький комплекс, співіснуючи поряд, можуть і повинні, з одного боку, вдосконалювати культуру паломництва віруючих, а з іншого – підвищувати науковий рівень екскурсійно-пізнавального туризму. Тоді будуть враховані як духовні запити віруючих паломників, так і пізнавальний інтерес пересічних туристів. Відтак, паломництво і релігійний екскурсійно-пізнавальний туризм стануть інструментом культурного діалогу й слугуватимуть встановленню суспільної злагоди та міжконфесійної толерантності.

Водночас, вивчаючи релігійний туризм, в площині якого залишається достатньо багато нез'ясованих питань як у теоретичному, так і практико-методичному аспектах, жодний дослідник, котрий аналізує цей вид туризму, не має права залишатися у просторі авторських фантазій чи уподобань, а повинен визначитися й опертися на якусь узагальнену, прийнятну провідними фахівцями позицію. Поки що ця проблема залишається відкритою.

Однак більшість святинь, сакральних місць, а особливо архітектурних пам'яток, знищені або у вкрай занедбаному стані. Особливо у жалюгідному стані перебувають дерев'яні церкви — унікальне явище в будівництві; залишки давніх церков, монастирів, могил визначних діячів різних конфесій; стародруків, релігійних предметів (чимало з них перебувають у сховищах і недоступні для огляду).

Майже повністю відсутня популяризація духовного надбання не тільки на державному, а й регіональному рівнях. Інформація про культурні надбання України дуже скупа й спорадична, а іноземними мовами практично відсутня. Історія визначних храмів різних конфесій, унікальних архітектурних пам'яток, значення потужних релігійних осередків та їх діячів у житті не тільки України, а й Європи фактично недоступна для іноземного читача. Релігійні об'єкти в системі туризму перебувають на правах факультативних (як доповнення до розважального туризму), повністю відсутні спеціалізовані маршрути для релігійних туристів, фактично такого явища у галузі туризму, як «релігійний туризм», практично не існує.

Не розроблено жодної оптимальної логістичної схеми для потенційних релігійних туристів (приміром, прибуття хасидів з Києва до Умані забирає більше часу, ніж сама подорож в Україну), не створено відповідної інфраструктури обслуговування цього сектора туризму (інформаційне забезпечення, транспорт, готелі, заклади харчування тощо).

Функціонування феномену релігійного туризму впливає на туристичну активність та рівень культури суспільства, зосереджуючись на істотних перетвореннях сучасної соціально-культурної сфери. Релігійно-туристичний потенціал нашої країни нині не використовується на належному рівні, а створення умов для високоякісного релігійного туризму наших співвітчизників та іноземних громадян потребує більш активної державної політики і залучення інвестицій у сферу туризму. Ми маємо розуміти, що саме духовна складова соціуму свідчить про рівень культури держави і можливість виходу із кризового становища.

Список використаних джерел

1. Яроцький П. Л. Релігієзнавство: навч. посіб. Київ: Кондор, 2004. 308 с.
2. Панченко С. А. Релігійний туризм в Україні: стан, потенціал, перспективи. Монографія. Київ: Автограф, 2019. С. 22-24.
3. Якунин В. Н. Развитие религиозного туризма как составляющей части историко-культурного наследия на современном этапе. Вестник Саратовского государственного технического университета. 2011. № 4 (60), вып. 2. С. 282.
4. Житенев С. Ю. Религиозное паломничество в христианстве, буддизме и мусульманстве: социокультурные, коммуникационные и цивилизационные аспекты. Москва: Индрик, 2012. С. 100.
5. Новиков В.С. Тенденции развития религиозного туризма в мире. // Научные исследования в сфере туризма. Труды Международной туристской академии. Вып. 6. – М., 2010.
6. Лозниця В.С. Психологія менеджменту: навч. посіб. К.: ТОВ УВПК «Екс-об», 2010. 512 с.
7. Савченко В.А. Управління розвитком персоналу: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2012. 351 с.
8. Панченко С. А. До питання збереження об'єктів пізнавального туризму в Україні. Новітні концепції туризму та сучасна туристична практика: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 17 берез. 2015 р. Київ, 2015. С. 94–97.
9. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурі сучасної України: монографія. Київ: НАКККіМ, 2014. 296 с.
10. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій: навч. посіб. / Л. Г. Шморгун. – Житомир: Полісся, 2008. 452 с.
11. Філіна А. П. Основи менеджменту: навч. посіб. / А. П. Філіна, В. П. Ключко. К.: ДАКККіМ, 2009. 196 с.
12. Róbert Štefko, Alžbeta Kiráľová, Martin Mudrík (International Conference on Strategic Innovative Marketing, IC-SIM 2014, September 1-4, 2014, Madrid, Spain Strategic Marketing Communication in Pilgrimage Tourism. Róbert Štefko, Alžbeta Kiráľová, Martin Mudrík (2015), Procedia – Social and Behavioral Sciences 175, p. 423-430.
13. UNWTO. (2013). Global Code of Ethics for tourism. Retrieved from: <http://dtxqtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/docpdf/gcetbrochureglobalcodeen.pdf>.
14. Lickorish & Jenkins, Lickorish, L. J. & Jenkins, C. L. (2013). Introduction to Tourism. Oxford: Reed Educational and Professional Publishing Ltd.

References

1. **Yarotsky P.** (2004). *Religious Studies: Teach. manual* Kyiv: Condor. 308 p. [in Ukrainian].
2. **Panchenko S.** (2019). *Religious tourism in Ukraine: state, potential, perspectives. Monograph.* Kyiv: Autograph. [in Ukrainian].
3. **Yakunin V.** (2011). Development of religious tourism as an integral part of historical and cultural heritage at the present stage. *Saratov State Technical University Bulletin.* № 4 (60), no. 2. S. 282. [in Russian].
4. **Zhitenev, S.Yu.** (2012). *Religious pilgrimage in Christianity, Buddhism and Islam: socio-cultural, communication and civilizational aspects.* Moskva : Indrik [in Russian].
5. **Novikov V.** (2010). Trends in the development of religious tourism in the world. // *Scientific research in the sphere of tourism. Proceedings of the International Tourist Academy.* [in Russian].
6. **Loznytsya V.** (2010). *Psykhologhiya menedzhmentu: navch. posib.* K.: TOV UVPK «Eks- ob» [in Ukrainian].
7. **Savchenko V.** (2012). *Upravlinnya rozvytkom personalu: navch. posib.* K.: KNEU. [in Ukrainian].
8. **Panchenko S.** (2015). Do pytannya zberezhennya ob'ektiv piznaval'noho turyzmu v Ukrayini. *Novitni kontseptsiyi turyzmu ta suchasna turystychna praktyka: materialy VII Mizhnar. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 17 berez. 2015 r.* Kyiv, S. 94–97. [in Ukrainian].
9. **Kopiyevs'ka O.** (2014). *Transformatsiyni protsesy v kul'turi suchasnoyi Ukrayiny : monohrafiya.* Kyiv : NAKKKiM, 2014. [in Ukrainian].
10. **Shmorgun L.** (2008). *Management of organizations: teaching. manual / L.G. Shmorgun.- Zhytomyr: Polissya, 2008.* [in Ukrainian].
11. **Filina A.** (2009). *Fundamentals of Management: Teach. manual / A.P. Filina., V.P. Klochko. K. : DAKKKiM, 2009.* [in Ukrainian].
12. **Róbert Štefko, Alžbeta Kiráľová, Martin Mudrika** (International Conference on Strategic Innovative Marketing, IC-SIM 2014, September 1-4, 2014, Madrid, Spain Strategic Marketing Communication in Pilgrimage Tourism. **Róbert Štefko, Alžbeta Kiráľová, Martin Mudrika** (2015), *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 175, p. 423-430.
13. **UNWTO.** (2013). *Global Code of Eethics for tourism.* Retrieved from: <http://dtxqtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/docpdf/gcetbrochureglobal-codeen.pdf>).
14. **Lickorish & Jenkins, Lickorish, L. J. & Jenkins, C. L.** (2013). *Introduction to Tourism.* Oxford: Reed Educational and Professional Publishing Ltd.